

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ

NUTARIMAS

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS NOTARIATO ĮSTATYMO NR. I-2882 7 IR 14 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO NR. XIVP-775

2021 m. d. Nr.
Vilnius

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Seimo statuto 138 straipsnio 3 dalimi ir atsižvelgdama į Seimo valdybos 2021 m. rugsėjo 22 d. sprendimo Nr. SV-S-197 „Dėl įstatymų projektų išvadų“ 1.10 papunktį, Lietuvos Respublikos Vyriausybė n u t a r i a:

Pritarti Lietuvos Respublikos notariato įstatymo Nr. I-2882 7 ir 14 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIVP-775 (toliau – Įstatymo projektas) tikslui tobulinti notarų veiklos priežiūrą taip, kad valstybei būtų suteikta galimybė tinkamai įvertinti, ar notarams pavestos valstybės funkcijos vykdomos efektyviai, tačiau nepritarti Įstatymo projektu siūlomoms teisinio reguliavimo priemonėms dėl toliau nurodytų priežasčių:

1. Notaro statuso išskirtinumo ir negalėjimo būti Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės subjektu:

1.1. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 2 straipsnyje nustatyta, kad notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, atliekantis šio įstatymo nustatytas funkcijas, užtikrinančias, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Pagal Notariato įstatymo 1 straipsnį, notariatas yra notarų visuma. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas išaiškino, kad notaro profesija yra valstybės kontroliuojama profesija, t. y. toks viešąjį interesą užtikrinančių funkcijų vykdymas, kai tai daro savarankiška profesine veikla besiverčiantys asmenys, o jiems šias funkcijas vykdyti perdavusi valstybė kontroliuoja, kaip jos vykdomos. Lietuvoje notarai vykdo viešo pobūdžio funkcijas, tačiau nėra valstybės (ar savivaldybės) tarnautojai – jie verčiasi savarankiška profesine veikla, o jų funkcijas, kitą veiklą ir įgaliojimus apibrėžia įstatymai (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimas byloje Nr. 16/08). Taigi, pagrindinė funkcija – valstybės civilinės apyvartos teisėtumo užtikrinimas – yra siejama su valstybės viešojo pobūdžio funkcijų įgyvendinimu, tačiau notaras negali būti laikomas valstybės institucija, nes notaras nevykdo valdžios funkcijų tiesiogiai.

Pagal Notariato įstatymo 21 straipsnio 1 dalį, notaras dirba savarankiškai ir yra ekonomiškai nepriklausomas. Už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas notaras ima atlyginimą, kurio dydį (įkainius) nustato Lietuvos Respublikos teisingumo ministras, suderinęs su Lietuvos Respublikos finansų ministru. Pagal galiojantį teisinį reguliavimą notarai nevaldo, nenaudoja valstybės turto ir nedisponuoja juo, negauna asignavimų iš valstybės biudžeto, taip pat teisės aktai nenustato notarams teisės rinkti mokesčius.

Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymo 2 straipsnio 5 dalyje išvardyti subjektai, kuriuose Valstybės kontrolė, kaip aukščiausioji audito institucija, atlieka valstybinį auditą, biudžeto politikos kontrolę ir kitą veiklą, įgyvendindama šiame įstatyme nustatytus uždavinius. Atsižvelgiant į notarų statusą, jie negali būti vertinami kaip viešojo sektoriaus subjektai arba kiti juridiniai asmenys, kuriems suteiktas ar perduotas valstybės turtas ir (ar) kuriems viešojo sektoriaus subjektas daro lemiamą poveikį bei kuriuose Valstybės kontrolė atlieka valstybinį auditą pagal Valstybės kontrolės įstatymo nuostatas.

1.2. Abejotina, ar siūlymas įtvirtinti Valstybės kontrolei teisę atlikti notariato valstybinį auditą pagal tokio audito mastą atitiktų Lietuvos Respublikos Konstitucijos 134 straipsnio pirmosios dalies nuostatas ir Valstybės kontrolės įstatymo 7 straipsnyje nustatytus uždavinius. Taip pat svarstyтина, ar, atsižvelgiant į Valstybės kontrolės, kaip aukščiausiosios audito institucijos, teisinį statusą, notariato veiklos vertinimas galėtų būti priskiriamas prie auditą atliekančioms organizacijoms būdingų funkcijų. Pažymėtina, kad daugelyje Europos valstybių notariatų veiklos priežiūrą vykdo teisingumo ministerijos ir notarų savivaldos organizacijos (pvz., Ispanija, Serbija, Čekija, Liuksemburgas, Prancūzija, Estija, Latvija, Italija, Vokietija), dalyje valstybių notarų profesinės veiklos priežiūros funkcijas vykdo teismai (pvz., Malta, Latvija). Tam tikrus įgaliojimus notarų veiklos priežiūros kontekste taip pat turi mokesstinės institucijos (pvz., Serbija, Čekija, Latvija, Italija). Tačiau Europos Sąjungos valstybių aukščiausiojo audito institucijos neatlieka notarų veiklos priežiūros, todėl Įstatymo projektu siūlomas reguliavimas būtų unikalus Europos Sąjungos mastu.

2. Esamos notaro veiklos kontrolės pakankamumo:

2.1. Valstybės vykdoma kontrolė notariato srityje yra tikslinga, nukreipta į tinkamų valstybės pavestų funkcijų atlikimo priežiūrą ir vykdoma taikant sisteminės kontrolės mechanizmo priemones: įtvirtinant griežtą veiklos organizavimo reguliavimą, nustatant tarnybinės veiklos priežiūrą, pareigą teikti notarinių veiksnių ir notarų pajamų už atliktus notarinius veiksmus metines ataskaitas, įtvirtinant notarų atestavimo bei drausminės atsakomybės institutus, teismų vykdomą notarinių veiksnių teisėtumo priežiūrą ir kt.

Pagal šiuo metu nustatytą teisinį reguliavimą notarų veiklos kontrolę pagal kompetenciją atlieka Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, Lietuvos notarų rūmai (tarnybinė priežiūra), teismai (notarinių veiksnių arba atsisakymo juos atlikti teisėtumo kontrolė), Finansinių nusikaltimų tarnyba prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos srityje), Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (teikiant duomenis apie juridinius faktus, dėl kurių asmenims gali atsirasti prievolė mokėti mokesčius, taip pat kitokią informaciją, reikalingą mokesčių administratoriaus funkcijoms atlikti pagal Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo nuostatas ir atliekant notaro kaip asmens, kuris vykdo individualią veiklą, mokesstinį patikrinimą).

2.2. Siūlant nustatyti galimybę Valstybės kontrolei vertinti notariato veiklą, nėra aišku, kokią konkrečią problemą siūloma spręsti ir kokias rizikas suvaldyti. Įstatymo projekto aiškinamajame rašte nurodyta, kad siekiama sudaryti galimybes Valstybės kontrolei įvertinti, ar notariato veikla ir notarams pavestos valstybės funkcijos vykdomos efektyviai ir tinkamai, taip pat minima Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2020 m. gruodžio 14 d. valstybinio audito ataskaita Nr. VAE-14 „Ar užtikrinama, kad antstoliams ir notarams pavestos valstybės funkcijos būtų vykdomos efektyviai“ (toliau – valstybinio audito ataskaita), kurioje nustatyta, jog nesiimama pakankamai priemonių, kad notarų funkcijos būtų vykdomos efektyviai: visiems Lietuvos gyventojams būtų vienodai prieinamos notarų teikiamos paslaugos ir užtikrinta, kad už jas būtų mokama pagrįsta kaina. Pažymėtina, kad siekis sudaryti valstybei galimybes tinkamai įvertinti, ar notarams pavestos valstybės funkcijos vykdomos efektyviai, gali būti užtikrinamas tinkamesnėmis priemonėmis – tobulinant jau egzistuojančią notarų veiklos priežiūrą poįstatyminių teisės aktų keitimu ir įgyvendinant minėtoje valstybinio audito ataskaitoje pateiktas rekomendacijas, – kurios leis pasiekti efektyvesnę notariato kontrolę neįvedant į kontrolės sistemą naujo kontrolės subjekto. Siekiant rezultatyvesnės notarų veiklos tarnybinės priežiūros, numatytos priemonės, skirtos, be kita ko, notarų veiklos patikrinimų tvarkai tobulinti, įtvirtinant patikrinimų metu nustatytų trūkumų pašalinimo kontrolės mechanizmą; notarinių veiksnių ir notarų pajamų už atliktus notarinius veiksmus metinių ataskaitų teikimo tvarkai tikslinti, nustatant struktūrizuotas ir išsamesnes ataskaitų formas, suteikiant galimybę ataskaitas pildyti ir Teisingumo ministerijai pateikti elektronine forma, o ataskaitų turinį, naudojant informacinių technologijų priemones, Teisingumo ministerijoje apdoroti automatiškai būdu. Taigi, valstybinio audito ataskaitoje pateiktas rekomendacijų įgyvendinimo planas nustato

konkrečias, sisteminės notariato veiklos priežiūros tobulinimo priemones ir šių priemonių įgyvendinimo terminus. Tačiau audito metu nebuvo nustatytas poreikis spręsti dėl papildomo notarų veiklos priežiūros subjekto nustatymo ar tarnybinės veiklos priežiūros objekto (dalyko) praplėtimo, atitinkamai nebuvo nustatytos ir tokio pobūdžio rekomendacijos.

2.3. Iš Įstatymo projekto nuostatų nėra aišku, koks būtų Valstybės kontrolės notariato veiklos vertinimo turinys, dalykas ir apimtis ir kaip toks vertinimas koreliuotų su šiuo metu notariato srityje galiojančiomis ir taikomomis kontrolės priemonėmis. Atsižvelgiant į tai, kad pagal šiuo metu galiojantį teisinį reguliavimą sudarytos visapusiškos galimybės tinkamai tikrinti notarų veiklą, taikant sisteminės kontrolės priemones, projektu teikiamas siūlymas įvesti dar vieną kontrolės formą, neatskleidžiant jos turinio, bei šios kontrolės, kaip naujos funkcijos, priskyrimas Valstybės kontrolei nebūtų pagrįstas – vertintinas kaip neatitinkantis Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatyme nustatytų tikslingumo, proporcingumo, efektyvumo ir aiškumo principų.

2.4. Įstatymo projekto aiškinamajame rašte nurodytas tikslas suteikti teisę valstybinių auditorių prašymu gauti informaciją ir duomenis, reikalingus valstybiniam auditui atlikti, gali būti įgyvendinamas tinkamesnėmis priemonėmis. Teisingumo ministerijai įgyvendinus valstybinio audito ataskaitoje pateiktas rekomendacijas ir sukūrus galimybę apdoroti informacinių technologijų priemonėmis išsamesnę statistinę informaciją apie notarų atliktus notarinius veiksmus, gautas pajamas už atliktus notarinius veiksmus ir išlaidas, visus būtinus, tikslesnius ir susistemintus duomenis Valstybės kontrolei galėtų teikti Teisingumo ministerija kaip subjektas, kuriame Valstybės kontrolė turi teisę atlikti valstybinį auditą. Susistemintų duomenų gavimas iš Teisingumo ministerijos užtikrintų tinkamą notarinių veiksmų slaptumo užtikrinimo įgyvendinimą, nesudarytų nereikalingos administracinės naštos valstybiniam auditoriams ir notarams renkantiems, teikiantiems, sisteminantiems ir apdorojantiems duomenis, kartu užtikrintų savalaikį duomenų gavimą.

3. Notariato įstatymo 14 straipsnyje įtvirtintas vienas iš pagrindinių notarų veiklos principų – notarinių veiksmų slaptumo užtikrinimas. Pažymėtina, kad notarinių veiksmų slaptumo principo išimtys galimos tik dėl aiškiai išreikšto viešojo intereso buvimo. Ar yra tam tikras viešas interesas, dėl kurio gali būti netaikomas notarinių veiksmų slaptumo užtikrinimas, nustato įstatymai. Šiame kontekste pastebėtina, kad įstatyme nustatomos išimtys negali paneigti bendro notarinių veiksmų slaptumo principo (siekiant nepažeisti notarinius veiksmus atlikusių asmenų teisių ir interesų), todėl išimtys turi būti proporcingos ir pagrįstos. Pagal galiojantį teisinį reguliavimą notarinių veiksmų slaptumo principo išimtys aiškiai nustatytos Notariato įstatyme, konkrečiai įvardijant subjektų ratą, kuriam notaras gali išduoti pažymą ar dokumentus. Atkreiptinas dėmesys, kad šie subjektai informaciją apie notarinius veiksmus turi teisę gauti ne visais, bet išskirtiniais, įstatyme įtvirtintais atvejais ir dėl konkretaus asmens atžvilgiu atliekamo tyrimo.

Kaip ir buvo minėta, iš Įstatymo projekto nuostatų nėra aišku, koks būtų Valstybės kontrolės notariato veiklos vertinimo turinys, dalykas ir apimtis, todėl nėra aišku ir kokiais atvejais kokie duomenys (neapibrėžiant duomenų rūšies) bei kokia apimtimi turėtų būti teikiami valstybiniam auditoriams, kas kelia abejonių dėl siūlomo reguliavimo proporcingumo, pagrįstumo ir tikslingumo. Tai taip pat nebūtų suderinama su asmenų privataus gyvenimo neliečiamumo reikalavimais, galėtų sudaryti sąlygas nepagrįstai atskleisti įstatymų saugomas komercines ar kitas paslaptis bei pažeisti notarinių veiksmų atlikusių asmenų bei trečiųjų asmenų teises ir interesus.

Ministras Pirmininkas

Teisingumo ministras